

ΘΕΜΑ Α1

Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων όρων:

α. Αγροτική μεταρρύθμιση

Καθώς, από τη Βιομηχανική Επανάσταση, η κατοχή γης έπαυε προοδευτικά να είναι πηγή εξουσίας και κοινωνικού -ταξικού- κύρους, άνοιξαν οι δρόμοι για την αγροτική μεταρρύθμιση. Την κατάργηση δηλαδή των μεγάλων ιδιοκτησιών και την κατάτμηση των αξιοποιήσιμων εδαφών σε μικρές παραγωγικές μονάδες, οικογενειακού χαρακτήρα, που ανταποκρίνονταν καλύτερα στις νέες παραγωγικές και κοινωνικές συνθήκες.

β. Κίνημα στο Γουδί

Το 1909 συντελείται μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας γενικότερα, και των πολιτικών κομμάτων ειδικότερα. Στις 15 Αυγούστου 1909 εκδηλώθηκε κίνημα στο Γουδί, το οποίο έγινε από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο, μια μυστική ένωση στρατιωτικών, με αιτήματα που αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και τη δημοσιονομική πολιτική. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος δεν εγκαθίδρυσε δικτατορία, αλλά προώθησε τα αιτήματά του μέσω της Βουλής. Υπό την πίεση του Συνδέσμου η Βουλή ψήφισε, χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία και συζήτηση, μεγάλο αριθμό νόμων, που επέφεραν ριζικές αλλαγές. Το Φεβρουάριο του 1910 η Βουλή αποφάσισε την αναθεώρηση ορισμένων άρθρων του συντάγματος. Έτσι προκηρύχθηκαν εκλογές από τις οποίες προήλθε αναθεωρητική Βουλή. Στις 15 Μαρτίου 1910 ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε έχοντας επιτύχει τις επιδιώξεις του.

γ. Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920).

Η Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920) αποτέλεσε τη μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας και δικαίωσε την τολμηρή πολιτική του Βενιζέλου. Η μικρή Ελλάδα των παραμονών των Βαλκανικών πολέμων γίνεται με την υπογραφή της Συνθήκης «η Ελλάδα των δύο Ηπείρων και των πέντε Θαλασσών. Το όραμα της Μεγάλης Ιδέας φαίνεται να γίνεται απτή πραγματικότητα. Η Συνθήκη των Σεβρών, μεταξύ άλλων όριζε ότι η περιοχή της Σμύρνης θα βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση και κατοχή για πέντε χρόνια. Ύστερα από την περίοδο αυτή θα μπορούσαν οι κάτοικοι με δημοψήφισμα να αποφασίσουν την προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα.

ΘΕΜΑ Α2

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν, γράφοντας στο τετράδιό σας τη λέξη Σωστό ή Λάθος δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση:

α. Λάθος   β. Σωστό   γ. Σωστό   δ. Σωστό   ε. Λάθος

ΘΕΜΑ Β1

Να αναφερθείτε: α) στην οργάνωση των ελληνικών πολιτικών κομμάτων, σε επίπεδο ηγεσίας, κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα (μονάδες 7) και β) στους λόγους για τους οποίους δεν προέκυψαν ταξικά κόμματα στην Ελλάδα, κατά την ίδια περίοδο. (μονάδες 6)

α) Η οργάνωση των κομμάτων κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα ήταν εμφανής μόνο στο επίπεδο της ηγεσίας. Τη σημαντικότερη θέση μετά τον αρχηγό την είχε η κοινοβουλευτική ομάδα. Οι βουλευτές είχαν σημαντική θέση, διότι λόγω της μεγάλης πλειοψηφίας που χρειαζόταν η Βουλή για να έχει απαρτία και να παίρνει αποφάσεις, οι βουλευτές και μόνο με την απουσία τους (ή την απειλή της) μπορούσαν να ασκήσουν μεγάλη πίεση στην κοινοβουλευτική ηγεσία. Έτσι, η κεντρική οργάνωση του κόμματος δεν είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί στους βουλευτές την εκπλήρωση επιθυμιών, π.χ. διορισμών ή ευνοϊκών ρυθμίσεων υπέρ της εκλογικής τους περιφέρειας.

β) Αντίθετα με άλλες χώρες της Ευρώπης, στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα δεν προέκυψαν ταξικά κόμματα. Στην Ελλάδα πολλές κοινωνικοοικονομικές αντιθέσεις αμβλύνονταν μέσω των πελατειακών σχέσεων και με τη μεγάλη, συγκριτικά με άλλες χώρες, κοινωνική κινητικότητα. Τα δύο μεγάλα κόμματα δεν προσπάθησαν να δώσουν ένα τοπικό ή κοινωνικό-ταξικό στίγμα. Παρατηρείται επίσης σχετική αυτονομία της πολιτικής ελίτ από την κοινωνία. Όμως, όλα τα κόμματα απευθύνονταν ιδιαίτερα στους αγρότες, που αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος του ενεργού πληθυσμού.

ΘΕΜΑ Β2

Να αναφερθείτε: α) στις ενέργειες του Μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρυσάνθου για το ποντιακό ζήτημα, κατά το συνέδριο Ειρήνης (1918-1919) στο Παρίσι (μονάδες 6) και β) στις ενέργειες του Μητροπολίτη Αμάσειας Γερμανού Καραβαγγέλη, κατά το 1921, για το ίδιο ζήτημα.

α) Η πρόταση του Ελ. Βενιζέλου να συμπεριληφθεί ο Πόντος στην υπό ίδρυση αρμενική Δημοκρατία προκάλεσε μεγάλη απογοήτευση στους Έλληνες του Πόντου, οι οποίοι στα διάφορα συνέδρια που πραγματοποιήσαν στο Μπακού, στο Κρασοντάρ, στο Βατούμ και στη Μασσαλία, διαμαρτυρήθηκαν έντονα για τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης. Πολλά ποντιακά σωματεία έστειλαν τότε τηλεγραφήματα στο Παρίσι για να μεταπείσουν τον πρωθυπουργό, τον οποίο επισκέφθηκε μάλιστα τον Απρίλιο του 1919 ο μητροπολίτης Χρυσάνθος. Μετά τη διεξοδική ενημέρωση που έλαβε ο Έλληνας πρωθυπουργός από τον Χρυσάνθο, για το Ποντιακό Ζήτημα, αποφάσισε να ενισχύσει τις προσπάθειες των Ποντίων και έδωσε την έγκρισή του στο μητροπολίτη να συνεχίσει την προσπάθεια ενημέρωσης όλων των πολιτικών που έλαβαν μέρος στη Συνδιάσκεψη. Οι περισσότεροι από αυτούς, με εξαίρεση τους Άγγλους αντιπροσώπους, είδαν με πολλή κατανόηση τα αιτήματα των Ελληνοποντίων. Συγκεκριμένα, στην πρόταση του μητροπολίτη να γίνει ο Πόντος ανεξάρτητο κράτος υπό ελληνική εντολή, ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. Ούιλσον απάντησε: «Είναι θαυμάσια όσα μου λέτε. Ο Πόντος πρέπει να γίνει ανεξάρτητος. Μίαν ψήφον έχω εις την Συνδιάσκεψιν, αλλά θα την διαθέσω υπέρ του λαού σας».

β) Παρά το αρνητικό κλίμα που δημιουργήθηκε με τη σύναψη της συνθήκης φιλίας και συνεργασίας που υπογράφηκε το Μάρτιο του 1921 ανάμεσα στους Μπολσεβίκους και τον Κεμάλ, ο ποντιακός ελληνισμός δεν πτοήθηκε. Στις 10 Μαρτίου 1921 ο μητροπολίτης Αμάσειας Γερμανός πρότεινε στον υπουργό εξωτερικών Μπαλτατζή συνεργασία με τους Κούρδους και τους Αρμένιους εναντίον του κινήματος του Κεμάλ. Η κυβέρνηση του Γούναρη, απομονωμένη και από τους συμμάχους, δεν πήρε καμιά πρωτοβουλία, ενώ οι Πόντιοι απογοητευμένοι με πρωτοβουλία του Γερμανού Καραβαγγέλη, διοργάνωσαν δύο Συνέδρια, στην Κωνσταντινούπολη στις 17 Αυγούστου 1921 και στην Αθήνα στις 4 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να αναφερθείτε:

- α) στις εκλογικές αναμετρήσεις του Νοεμβρίου 1910 (αμέσως μετά την παραίτηση Δραγούμη) και του Μαρτίου του 1912, καθώς και στον συσχετισμό των πολιτικών δυνάμεων που προέκυψαν από αυτές (μονάδες 15) και
β) στη στάση του Βενιζέλου ως πρωθυπουργού της Ελλάδας στο Κρητικό ζήτημα μέχρι και τις 12 Οκτωβρίου 1912. (μονάδες 10)

α) Ο Βενιζέλος πήρε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μετά την παραίτηση της κυβέρνησης Δραγούμη (6 Οκτωβρίου 1910). Αφού ορκίσθηκε η κυβέρνηση υπό τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο ίδιος ανέλαβε και τα υπουργεία των Στρατιωτικών και των Ναυτικών. Στις 8 Οκτωβρίου, ο πρωθυπουργός ανέπτυξε στο κοινοβούλιο τις βασικές κυβερνητικές θέσεις, ενώ όταν στις 9 Οκτωβρίου ολοκληρώθηκε η συζήτηση γύρω από τις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησεως, επιζητήθηκε από το νέο πρωθυπουργό η ψήφος εμπιστοσύνης της Βουλής. Λόγω όμως της έλλειψης απαρτίας, του απαιτούμενου δηλαδή αριθμού στη σύνθεση των μελών, αντιμετώπιζε προβλήματα με την εξασφάλιση ψήφου εμπιστοσύνης, ο Βενιζέλος υπέβαλε στο βασιλιά την παραίτησή του και εισηγήθηκε τη διάλυση της υπάρχουσας Βουλής, εισηγήση που αποδέχτηκε ο Γεώργιος Α΄ και προχώρησε σε διάλυση της Βουλής και προκήρυξη νέων εκλογών στις 12 Οκτωβρίου.

Αυτό το διάβημα αναστάτωσε τα παλαιά κόμματα τα οποία, θεωρώντας αντισυνταγματική την κίνηση του βασιλιά, αποφάσισαν να μη συμμετάσχουν στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1910. Πιο συγκεκριμένα οι Γ. Θεοτόκης, ο Δ. Ράλλης και ο Κ. Μαυρομιχάλης, επικεφαλής των τριών ισχυρότερων κομματικών σχηματισμών, κατήγγειλαν τη βίαιη διάλυση της βουλής. Ερμηνεύοντας κανείς την απόφασή τους θα μπορούσε να διατυπώσει την άποψη ότι αυτή συνδέεται με την συνειδητοποίηση από μέρους τους, του τέλους στο οποίο είχε περιέλθει η πολιτική σκηνή της χώρας. Αδύναμη να παρακολουθήσει τις εξελίξεις η ηγεσία του παλαιού πολιτικού κόσμου, αποφάσισε να απέχει ελπίζοντας ότι στο προσεχές διάστημα θα της ήταν δυνατό να αναμετρηθεί με τις νέες δυνάμεις σε περισσότερο πρόσφορο πεδίο. Μένει να απαντηθεί αν ο «παλιός πολιτικός κόσμος» αδυνατούσε να εκτιμήσει τη βαρύτητα των νέων καθοριστικών παραγόντων της ελληνικής δημόσιας ζωής ή αν ήλπιζε σε μια την πιθανή φθορά της νέας κυβερνήσεως.

Τελικά στις Εκλογές του Νοέμβρη του 1910 οι Φιλελεύθεροι κέρδισαν τη συντριπτική πλειονότητα των εδρών: 307,σε σύνολο 362. Ο Βενιζέλος ήταν πλέον ελεύθερος να προχωρήσει στο μεταρρυθμιστικό του έργο.

Το ρεύμα που είχε το κόμμα του Βενιζέλου φάνηκε και στις επόμενες εκλογές του Μαρτίου του 1912, στις οποίες πήραν μέρος όλες οι πολιτικές δυνάμεις. Ανέδειξε 146 βουλευτές, ενώ τα άλλα κόμματα μόνο 36. Σ' αυτές τις εκλογές φάνηκε ότι η πλειοψηφία των ψηφοφόρων τάχθηκε υπέρ του κόμματος των Φιλελευθέρων, επειδή οι καινοτομίες που είχαν εισηγηθεί γέννησαν την ελπίδα για την επίλυση σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων.

Τα παλιά κόμματα ανέδειξαν βουλευτές μόνο εκεί όπου αποδεδειγμένα οι υποψήφιοί τους ήταν προσωπικότητες πρώτου μεγέθους, ενώ, σε ό,τι αφορά στην ηγεσία, οι πολλοί αρχηγοί μετά βίας πέτυχαν να εκλεγούν και κάποιοι, όπως ο Δ. Ράλλης και ο Α. Ζαΐμης, κατάφεραν να καταλάβουν κάποια έδρα στη νέα Βουλή μόνο σε αναπληρωματικές εκλογές, σε άλλες περιοχές. Στη νέα Βουλή άσκησαν την αντιπολίτευση οι παλιοί ηγέτες Γ. Θεοτόκης, Δ. Ράλλης, Κ. Μαυρομιχάλης και οι νέοι πολιτικοί ηγέτες Δ. Γούναρης, Π. Τσαλδάρης και λίγο αργότερα ο Ν. Δημητρακόπουλος.

Η Βουλή αυτής της περιόδου στην Ελλάδα έζησε «το θρίαμβο» της Ελλάδας, αναφερόμενοι στους Βαλκανικούς Πολέμους, αν και άρχισε το έργο της κάτω από δραματικές, συνθήκες, λόγω της τελευταίας ανακίνησης του Κρητικού Ζητήματος, εφόσον, μετά το κίνημα των Νεότουρκων, το νησί είχε κηρύξει την ένωση με την Ελλάδα.

β) Την ίδια στιγμή στην Κρήτη, που σκόπιμα είχε διενεργήσει εκλογές την ίδια μέρα με την Ελλάδα, για να αποστείλει τους εκπροσώπους της στη νέα ελληνική Βουλή, τα αποτελέσματα ήταν εντελώς διαφορετικά από αυτά στην Ελλάδα · το κόμμα του Ε. Βενιζέλου εξέλεξε μόνο 23 βουλευτές σε σύνολο 69.

Αλλά ο Βενιζέλος, ως πρωθυπουργός της Ελλάδας, με το οξύτατο πολιτικό του αισθητήριο γνώριζε ότι δεν είχε φτάσει ακόμη το πλήρωμα του χρόνου. Στις επίμονες παρακλήσεις των συμπατριωτών του Κρητών απαντούσε αρνητικά και φαινόταν δυσάρεστος. Επιπρόσθετα η Τουρκία όμως παραμόνευε για να βρει αφορμή και να επιτεθεί εναντίον της Ελλάδας. Ο Βενιζέλος, βλέποντας ότι δεν ήταν καιρός για πολεμικές περιπέτειες, αρνήθηκε κατηγορηματικά στους βουλευτές από την Κρήτη να εισέλθουν στην ελληνική Βουλή. Η άρνηση αυτή δεν ήταν καθόλου εύκολη για τον παλαιό αγωνιστή και επαναστάτη. Τέσσερις μέρες παρέμεινε κλεισμένος στο ξενοδοχείο «Φρόνη» του Παλαιού Φαλήρου, στο οποίο διέμενε. Η σταθερή άρνησή του να επιτρέψει την είσοδο Κρητών βουλευτών στο ελληνικό κοινοβούλιο προκάλεσε στην Κρήτη ισχυρές αντιδράσεις. Αναταραχή εκδηλώθηκε στα τέλη του 1911 και συγκροτήθηκε πάλι στο νησί Επαναστατική Συνέλευση (3 Ιανουαρίου 1912), ενώ άρχισαν να οργανώνονται και ένοπλα τμήματα.

Εκείνο που δεν είχε κατορθώσει να λύσει η διπλωματία, το έλυσε ο πόλεμος. Ευθύς μετά την έκρηξη των Βαλκανικών πολέμων (Οκτώβριος 1912) οι πύλες του ελληνικού Κοινοβουλίου άνοιξαν για τους Κρήτες βουλευτές, που έγιναν δεκτοί με εκδηλώσεις απερίγραπτου πατριωτικού ενθουσιασμού. Ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων ανέγνωσε Ψήφισμα, σύμφωνα με το οποίο «η Ελλάς αποδέχεται όπως του λοιπού ενυπάρχη κοινόν Κοινοβούλιον δια το ελεύθερον Βασίλειον και διά την νήσον Κρήτην».

Αλλά ο Βενιζέλος δεν προχώρησε περισσότερο, για να μη διαταράξει τις σχέσεις του με τις ευρωπαϊκές Δυνάμεις, εν όψει και του πολέμου που είχε αρχίσει. Αρκέστηκε να αποστείλει στην Κρήτη ως Γενικό Διοικητή το φίλο του Στέφανο Δραγούμη, ο οποίος ανέλαβε τα καθήκοντά του στις 12 Οκτωβρίου 1912.

ΘΕΜΑ Δ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τον πίνακα και τα κείμενα που σας δίνονται, να παρουσιάσετε:

α) τις επιπτώσεις από την άφιξη και την εγκατάσταση των προσφύγων στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Ελλάδας (μονάδες 13) και

β) τη συμβολή τους στην αγροτική οικονομία της χώρας. (μονάδες 12) Μονάδες 25

α) Η Μικρασιατική καταστροφή επηρέασε σημαντικά την πορεία του ελληνικού έθνους στη σύγχρονη εποχή. Ορισμένοι την παραλλήλισαν με την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, ενώ άλλοι θεώρησαν το 1922 ως αφετηρία της νέας Ελλάδας. Το προσφυγικό ζήτημα, ως συνέπεια της Μικρασιατικής καταστροφής, αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας, με επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής του νεοελληνικού έθνους.

Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Ελλάδας. Το 1920 η Ελλάδα είχε 20% μη Έλληνες ορθόδοξους, ενώ το 1928 μόλις 6%. Ο ελληνικός πληθυσμός της Δυτικής Θράκης και της Ηπείρου αυξήθηκε, ενώ η Κρήτη, η Λέσβος και η Λήμνος εξελληνίστηκαν πλήρως. *Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Κείμενο Α, η εγκατάσταση των προσφύγων στη Θράκη θεωρήθηκε άμεση κρατική προτεραιότητα αφού ο ελληνικός πληθυσμός είχε μειωθεί αισθητά μετά τη βουλγαρική κατοχή το 1913. Ως αποτέλεσμα, το 1924 το ελληνικό στοιχείο έφτασε το 62,1% του πληθυσμού ενώ τέσσερα χρόνια αργότερα ένα στους τρεις κατοίκους της Θράκης ήταν πρόσφυγας. Ο ίδιος άλλωστε ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος σε λόγο του το 1929 επισήμανε πως το ελληνικό κράτος δεν υπήρξε ποτέ τόσο μεγάλο και ομοιογενές. Η κυριότερη όμως μεταβολή στην εθνολογική σύσταση λόγω της εγκατάστασης των προσφύγων συνέβη στη Μακεδονία. Το ποσοστό των μη Ελλήνων ορθόδοξων που ήταν 48% το 1920, έπεσε στο 12% το 1928. Η ενίσχυση του ελληνικού χαρακτήρα της Μακεδονίας είχε μεγάλη σημασία για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Εξάλλου, αραιοκατοικημένες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, κάποιες από αυτές παραμεθόριες, εποίκιστηκαν από πρόσφυγες. Με τον τρόπο αυτό κατοχυρώθηκαν οι νέες περιοχές που ενώθηκαν με την Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και ενσωματώθηκαν στον εθνικό κορμό. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται και από το Κείμενο Β καθώς, σύμφωνα με το Γερμανό Stephan Ronhart, η έλευση των προσφύγων συνέβαλε στη γλωσσική και θρησκευτική ομοιογένεια του ελληνικού λαού των 6.550.000 κατοίκων. Ο ίδιος προσθέτει πως ο ελληνισμός, μέσω της διάσωσης των προσφύγων, έσωσε τελικά τον εαυτό του και κατάφερε να ανορθωθεί ηθικά «συναρμολογώντας» ολόκληρο τον εθνικό του κορμό.*

β) Για ένα διάστημα η άφιξη των προσφύγων φαινόταν δυσβάστακτο φορτίο για την ελληνική οικονομία. Μεσοπρόθεσμα όμως αυτή ωφελήθηκε από την εγκατάσταση των προσφύγων.

Κατ' αρχήν αναδιαρθρώθηκαν οι καλλιέργειες και η αγροτική παραγωγή πολλαπλασιάστηκε. Σε μία δεκαετία (1922-1931) οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αυξήθηκαν περίπου κατά 50%, η γεωργική παραγωγή διπλασιάστηκε και εξασφαλίστηκε επάρκεια σε σιτηρά. Οι πρόσφυγες εφάρμοσαν την αμειψισπορά και την πολυκαλλιέργεια και στήριξαν το θεσμό της μικρής γεωργικής ιδιοκτησίας.

Η έλλειψη γεωργικών εκτάσεων προς διανομή στους πρόσφυγες υποχρέωσε το κράτος να αναλάβει την κατασκευή μεγάλων εγγειοβελτιωτικών και αρδευτικών έργων στη Μακεδονία, κυρίως στις πεδιάδες των Σερρών, της Δράμας και της Θεσσαλονίκης και έτσι αυξήθηκαν οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις. *Συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται στο Κείμενο Β, διευθετήθηκαν οι κοίτες χειμάρρων και μεγάλων ποταμών όπως του Αξιού και του Στρυμόνα των οποίων οι πλημμύρες «νέκρωναν τις παρόχθιες γαίες» ενώ παράλληλα αποξηράνθηκαν λίμνες και οι γαίες διανεμήθηκαν σε ακτήμονες, πρόσφυγες και γηγενείς. Εισήχθησαν νέες καλλιέργειες ή επεκτάθηκαν οι παλιές (καπνός, βαμβάκι, σταφίδα). Η αύξηση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων επιβεβαιώνεται και από τον πίνακα στον οποίο παρουσιάζεται η παραγωγή δημητριακών, καπνού και βαμβακιού σε χιλιάδες τόννους την περίοδο 1921-1925.*

Συγκεκριμένα, παρά την κάμψη της παραγωγής δημητριακών το 1922, από το 1923 και μετά παρατηρείται σταδιακή αύξηση της παραγωγής από τους 534,8 χιλιάδες τόννους το 1922 στους 708,7 χιλιάδες τόννους το 1925. Ανάλογη αύξηση σημειώνεται και στην παραγωγή καπνού καθώς από τους 19,8 χιλιάδες τόννους το 1922 φτάνει τους 60,8 το 1925. Επίσης, αυξητική τάση διαφαίνεται και στην παραγωγή βαμβακιού αφού από τους 3,8 χιλιάδες τόννους το 1921, η παραγωγή ανέρχεται στους 10,5 το 1925.

Η κτηνοτροφία και η πτηνοτροφία βελτιώθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά. Η δενδροκομία, η αλιεία, η σηροτροφία /μεταξοσκωληκοτροφία και η αμπελουργία αναπτύχθηκαν από πρόσφυγες που ήταν ειδικευμένοι σε αυτές τις ασχολίες στην πατρίδα τους. Ιδιαίτερα, όπως προκύπτει από το Κείμενο Γ, οι δύο τελευταίοι τομείς αναπτύχθηκαν κυρίως στην Αξιούπολη, τη Βέροια, την Έδεσσα, την Αριδαία και τη Φλώρινα. Επίσης, άνοιξη γνώρισε και η ροδοκαλλιέργεια στις περιοχές της Έδεσσας, της Βέροιας και της Δράμας. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι τα αμπέλια που «φύτεψαν» οι πρόσφυγες ήταν αμερικανικής προέλευσης τα οποία δεν προσβάλλονταν από τη φυλλοξήρα.